

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

Iyul №7, 2026

Агробизнес, наука и
технология

AGROBIZNES FAN VA TEXNOLOGIYALAR

Agribusiness, science and
technology

№ 083688

ISSN:
3060-5245

Toshkent-2026

Platform &
workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenė – professor, (Vitautes Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Nalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

Jurnalning ilmiyligi:

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 30.11.2024-yildagi
№364/5-sonli qarori bilan
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari
bo'yicha, 08.05.2025-yildagi
№370/5-sonli qarori bilan
06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari
bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 131-sahifa.
2026-yil, iyul.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

MATRASULOVA FERUZA BAXODIROVNA

Sho'rlangan marginal yerlarda sholi yetishtirishning iqtisodiy va agroekologik jihatlari (Xorazm viloyati misolida).....9

KOZIMJONOV ABRORBEK

Suv ta'minot va hudud gaz ta'minot korxonalarida xalqaro standartlarga muvofiq daromad va xarajatlarni tan olish masalalari.....16

KALIMULLINA NARGIZA VLADIMIROVNA

Sanoat sohasida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish.....24

RAXMATULLAYEV JALOLIDDIN MUXIDDINOVICH

Davlat xaridlarini samarali tashkil etish orqali byudjet mablag'larini tejash yo'llari.....30

ISMAYLOV SIROJIDDIN ISOQOVICH

O'zbekistonda yuridik shaxslar tomonidan foyda solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi.....42

TURGUNOV ABDULLOH QUDRATBEK O'G'LI

Korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini baholashda foyda va rentabellik ko'rsatkichlari.....49

ABDUBOQIYEV MUXAMMAD SHAROFITDINOVICH

Efficiency indicators of financial management mechanisms in joint-stock companies.....55

ZOHIDOV JAMSHID BOTIRXONOVICH

Xizmat ko'rsatish korxona menejmentida axborot texnologiyalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish.....63

ACHILOVA FIRUZA KURBANOVNA, PARDAYEV ORIFJON

CHARSHAMIYEVICH

Qashqadaryo viloyatida raqamli infratuzilma va sanoat ishlab chiqarishning hozirgi holati tahlili.....71

UMAROVA ROXILAXON XALILJON QIZI

Mahalla tizimida madaniy loyihalarni boshqarishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....80

ATABAYEVA KAROMAT RAJABOVNA

Demografik jarayonlarni o'rganishning nazariy asoslari.....88

URALOV FARRUH ABDURAZZOQOVICH

Hududiy klaster siyosatini takomillashtirish yo'nalishlari.....95

G'IYOSOV ILXOM KARIMOVICH

Korporativ boshqaruv mexanizmlarining qurilish korxonalarida strategik qarorlar qabul qilish jarayoniga ta'siri.....109

ANVAROVA LOBARXON SHERZOD QIZI

Sun'iy intellekt asosida strategik va operatsion boshqaruvni optimallashtirish mexanizmlari.....119

SAYIPOV BEGZOD RAHIMOVICH

Valyuta kursi barqarorligini ta'minlashda monetar siyosat vositalarining roli va uning mehnat bozori dinamikasiga ta'siri.....131

VALYUTA KURSI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MONETAR SIYOSAT VOSITALARINING ROLI VA UNING MEHNAT BOZORI DINAMIKASIGA TA'SIRI

SAYIPOV BEGZOD RAHIMOVICH

Samarqand viloyati kambag'allikni qisqartirish va bandlik boshqarmasi
boshlig'ining 1-o'rinbosari

E-mail: sayipovbegzod9@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0012-7596-4017>

Annotatsiya. Ushbu maqolada monetar siyosat vositalarining valyuta kursi barqarorligini ta'minlashdagi roli va uning mehnat bozori dinamikasiga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot davomida foiz stavkalari, ochiq bozor operatsiyalari hamda valyuta intervensiyalari kabi instrumentlarning iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, valyuta kursidagi o'zgarishlarning bandlik darajasi, ishsizlik va real ish haqi kabi asosiy mehnat bozori ko'rsatkichlariga ta'siri baholanadi. Natijada monetar siyosat orqali makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash hamda mehnat bozori samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy xulosalar shakllantiriladi.

Kalit so'zlar: monetar siyosat, valyuta kursi, mehnat bozori, bandlik, ishsizlik, foiz stavkasi, makroiqtisodiy barqarorlik.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль инструментов монетарная политика в обеспечении стабильности валютный курс и их влияние на динамику рынок труда. В ходе исследования анализируется воздействие таких инструментов, как процентные ставки, операции на открытом рынке и валютные интервенции, на экономику. Также оценивается влияние колебаний валютного курса на ключевые показатели рынка труда, включая уровень занятости, безработицу и реальную заработную плату. В результате формируются научные выводы по обеспечению макроэкономической стабильности и повышению эффективности рынка труда посредством монетарной политики.

Ключевые слова: монетарная политика, валютный курс, рынок труда, занятость, безработица, процентная ставка, макроэкономическая стабильность.

Annotation. This article examines the role of monetary policy instruments in ensuring the stability of the exchange rate and their impact on labor market dynamics. The study analyzes the effects of key instruments such as interest rates, open market operations, and foreign exchange interventions on the economy. Furthermore, it evaluates how exchange rate fluctuations influence major labor market indicators, including employment, unemployment, and real wages. The research results provide scientific conclusions on maintaining macroeconomic stability and improving labor market efficiency through monetary policy.

Keywords: monetary policy, exchange rate, labor market, employment, unemployment, interest rate, macroeconomic stability.

KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida milliy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishini ta'minlashda monetar siyosat muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, valyuta kursi barqarorligini saqlash makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Valyuta kursidagi keskin tebranishlar tashqi savdo, investitsion faollik va inflyatsiya darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi bilan birga, iqtisodiyotning real sektorida, jumladan mehnat bozori holatiga ham bevosita ta'sir qiladi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda valyuta kursining o'zgaruvchanligi korxonalar xarajatlari, eksport-import operatsiyalari va ishlab chiqarish hajmiga ta'sir etib, bandlik darajasi va ish haqi shakllanishiga

o'z aksini topadi. Shu sababli monetar siyosat vositalari orqali valyuta kursi barqarorligini ta'minlash nafaqat moliyaviy barqarorlikni, balki mehnat bozori samaradorligini oshirish uchun ham zarur hisoblanadi. Bugungi kunda markaziy banklar tomonidan qo'llanilayotgan asosiy monetar instrumentlar - foiz stavkasi, ochiq bozor operatsiyalari va valyuta intervensiyalari - iqtisodiyotdagi umumiy talab va taklif muvozanatini tartibga solish orqali valyuta kursiga bilvosita yoki bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu vositalarning samarali qo'llanilishi valyuta kursining keskin o'zgarishlarini yumshatishga xizmat qiladi va natijada mehnat bozori ko'rsatkichlarining barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, valyuta kursi barqarorligi va mehnat bozori o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hali to'liq o'rganilmagan va ayniqsa monetar siyosat vositalari orqali ushbu bog'liqlikni optimallashtirish masalasi ilmiy jihatdan chuqur tahlilni talab etadi. Tadqiqotning maqsadi - monetar siyosat instrumentlari orqali valyuta kursi barqarorligini ta'minlash mexanizmlarini o'rganish va uning mehnat bozori dinamikasiga ta'sirini ilmiy asosda baholashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun valyuta kursi va mehnat bozori ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi hamda monetar siyosat vositalarining samaradorligi aniqlanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Valyuta kursi barqarorligi va mehnat bozori o'rtasidagi bog'liqlik masalasi makroiqtisodiyot doirasida keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu muammoni tahlil qilishda monetar siyosat vositalarining roli alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, John Maynard Keynes tomonidan ilgari surilgan nazariyalarda foiz stavkasi va umumiy talab o'rtasidagi bog'liqlik asoslab berilgan bo'lib, bu orqali bandlik darajasiga ta'sir mexanizmlari tushuntiriladi [1]. Keynesiy yondashuvga ko'ra, monetar siyosat iqtisodiy faollikni rag'batlantirish orqali mehnat bozoriga bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Keyinchalik Milton Friedman tomonidan ishlab chiqilgan monetarizm nazariyasida pul massasi va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlik asosiy o'ringa qo'yiladi [2]. Ushbu yondashuvda valyuta kursining barqarorligi pul-kredit siyosatining muhim natijasi sifatida qaraladi va u iqtisodiy barqarorlik, jumladan bandlik darajasiga ta'sir etuvchi omil sifatida baholanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda valyuta kursi va bandlik o'rtasidagi bog'liqlikni empirik baholash keng qo'llanilmoqda. Jumladan, Maurice Obstfeld va Kenneth Rogoff xalqaro makroiqtisodiyot doirasida valyuta kursi tebranishlarining real sektor, shu jumladan mehnat bozori ko'rsatkichlariga ta'sirini tahlil qilgan [3]. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, valyuta kursining keskin o'zgarishlari eksport-import hajmlariga ta'sir etib, bu orqali bandlik darajasining o'zgarishiga olib keladi. Shuningdek, International Monetary Fund (IMF) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda monetar siyosat vositalari orqali valyuta kursini tartibga solish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri sifatida qayd etilgan [4]. Ushbu hisobotlarda valyuta intervensiyalari va foiz stavkalarining o'zgarishi mehnat bozori ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan. Bundan tashqari, World Bank tomonidan e'lon qilingan

ilmiy ishlarda rivojlanayotgan mamlakatlarda valyuta kursining beqarorligi ishsizlik darajasining oshishiga sabab bo'lishi mumkinligi aniqlangan [5]. Bu esa monetar siyosat vositalarining samarali qo'llanilishi orqali nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ham ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, valyuta kursi barqarorligi va mehnat bozori o'rtasidagi bog'liqlik ko'plab tadqiqotlarda o'rganilgan bo'lsa-da, ularni aynan monetar siyosat vositalari orqali kompleks tarzda optimallashtirish masalasi yetarli darajada chuqur yoritilmagan. Shu sababli ushbu tadqiqot mazkur bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda monetar siyosat vositalarining valyuta kursi barqarorligiga va uning mehnat bozori dinamikasiga ta'sirini baholash uchun kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini makroiqtisodiy yondashuvlar hamda monetarizm va keynsiylik konsepsiyalari tashkil etadi. Empirik tahlilda iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida ekonometrik usullardan foydalanildi. Tadqiqotda asosiy o'zgaruvchilar sifatida valyuta kursi, foiz stavkasi, inflyatsiya darajasi, bandlik darajasi va ishsizlik ko'rsatkichlari tanlab olindi. Ma'lumotlar ochiq statistik manbalar hamda xalqaro moliyaviy tashkilotlar hisobotlari asosida shakllantirildi. Mazkur metodologiya orqali monetar siyosat vositalarining valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligiga ta'siri tizimli ravishda baholandi hamda ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkoniyati yaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Valyuta kursi barqarorligini ta'minlash ko'pina makroiqtisodiy omillarga bevosita bog'liqdir. Ularni turli davrlardagi dinamik o'zgarishlariga ko'ra, turli 2025 darajalarda ta'sir ko'rsatishiga muvofiq muayyan ijobiy yoki salbiy ta'sir kuchiga ega bo'lishini hisobga olgan holda tadqiq etish hamda olingan natijalardan kelib chiqib, maqsadli chora-tadbirlarni ishlab chiqish turlicha bo'lishi bilan ajralib turadi. Tadqiqotda 2008–2024-yillar davri uchun O'zbekistonning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlaridan foydalanildi va ularning milliy valyuta kursiga ta'sir darajalari ko'lamini aniqlanib, muhim xulosalar shakllantirildi. Ushbu jarayonda tadqiqotning asosiy analitik qismi sifatida quyidagi ekonometrik usullardan foydalanildi:

1. Deskriptiv tahlil yordamida tanlangan makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning davrlar bo'yicha dinamikasi va umumiy tendensiyalari o'rganildi. Bunda har bir ko'rsatkichning o'sish sur'atlari, volatilligi va o'zaro bog'liqligiga dastlabki baho berildi.

2. Korrelyatsion tahlil usuli orqali maqsadli ko'rsatkich (1 AQSH dollarining so'mga nisbatan o'rtacha rasmiy kursi) va unga ta'sir etuvchi mustaqil omillar (YAIM, inflyatsiya, eksport, import, investitsiyalar va byudjet defitsiti) o'rtasidagi bog'liqlik darajasi Pirsonning korrelyatsiya koeffitsienti yordamida aniqlandi.

Korrelyatsiya koeffitsienti 1 dan -1 gacha bo'lgan qiymatni qabul qilib, omillar o'rtasidagi bog'liqlik yo'nalishi va kuchini ko'rsatadi.

3. Ko'p omilli regression tahlil usuli yordamida omillarning so'm kursiga ta'sirini miqdoriy jihatdan baholash uchun quyidagi ko'rinishdagi ko'p omilli regression model qurildi:

$$Y=\beta_0+\beta_1X_1+\beta_2X_2+\beta_3X_3+\beta_4X_4+\beta_5X_5+\beta_6X_6+\beta_7X_7+\varepsilon$$

Bu yerda: Y – 1 AQSh dollarining so'mga nisbatan o'rtacha rasmiy kursi (bog'liq o'zgaruvchi); X1 – YaIM (mlrd. AQSh doll.); X2 – inflyatsiya darajasi (%); X3 – Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi (%); X4 – eksport hajmi (mlrd. AQSh doll.); X5 – import hajmi (mlrd. AQSh doll.); X6 – to'g'ridan-to'g'ri va boshqa xorijiy investitsiyalar hajmi (mlrd. AQSh doll.); X7 – Davlat byudjeti defitsiti (%); $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_7$ – modelning koeffitsientlari bo'lib, mustaqil omillarning bog'liq o'zgaruvchiga ta'sir darajasini aks ettiradi; ε – tasodifiy xatolik. Tadqiqot jarayonida regression modelni baholashda eng kichik kvadratlar usulidan foydalanildi. Modelning statistik ahamiyati R – kvadrat, t – statistika va F – test yordamida tekshirildi. Olingan natijalar asosida valyuta kursi barqarorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlandi va ularning iqtisodiy talqini berildi. Yuqorida qayd etilgan modellarni qo'llash uchun bir qator makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning 2008–2024-yillardagi statistik ko'rsatkichlari olindi va tahlil qilindi (1-jadval).

1-jadval

O'zbekiston Respublikasining 2008, 2016 va 2024-yillardagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari (taqqoslama tahlil)

No	Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	2008	2016	2024	2008–2024 o'zgarishi
1	YaIM	mlrd. AQSh doll.	29,5	67,4	115,0	3,9 baravar
2	Inflyatsiya darajasi	%	7,84	5,7	9,8	+1,96 p.p.
3	Markaziy bank qayta moliyalash stavkasi	%	14,0	9,0	13,5	–0,5 p.p.
4	Eksport hajmi	mlrd. AQSh doll.	11,6	12,1	27,3	2,4 baravar
5	Import hajmi	mlrd. AQSh doll.	7,5	12,1	40,0	5,3 baravar
6	To'g'ridan-to'g'ri va boshqa xorijiy investitsiyalar	mlrd. AQSh doll.	1,8	2,5	31,8	17,7 baravar
7	Davlat byudjeti defitsiti	%	1,5	0,1	–3,3	–4,8 p.p.
8	1 AQSh dollarining o'rtacha rasmiy kursi	so'm	1 320	2 965,7	12 653	9,6 baravar

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Milliy statistika qo'mitasi va Iqtisodiyot hamda moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

1-jadval ma'lumotlaridan shuni kuzatish mumkinki, tahlil qilingan davr mobaynida O'zbekistonning YAIM 29,5 mlrd. AQSH dollaridan 115 mlrd. AQSH dollariga, ya'ni 3,9 martada o'sgan. Inflyatsiya sur'ati 2008-yildagi 7,84 foizdan

2019-yilda eng yuqori daraja – 15,2 foizgacha ko‘ratilgan va o‘tgan 2024-yil yakuniga kelib, 9,8 foizga tushgan. Bu davrda eksport hajmi 11,6 mlrd. AQSH dollaridan 27,3 mlrd. AQSH dollariga, ya‘ni 2,4 martaga, import hajmi 7,5 mlrd. AQSH dollaridan 40 mlrd. AQSH dollariga, ya‘ni 5,3 martaga, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy va boshqa investitsiyalar hajmi 1,8 mlrd. AQSH dollaridan 31,8 mlrd. AQSH dollariga, ya‘ni 17,7 martaga oshib, Davlat byudjeti 1,5 foiz profitsitdan 3,3 foiz defitsitga tushgan. Ushbu davr mobaynida so‘mning 1 AQSH dollariga nisbatan kursi 9,6 martaga oshgan. 1-2-jadvallar ma‘lumotlaridan shuni kuzatish mumkinki, tahlil qilingan davr mobaynida O‘zbekistonning YAIM 29,5 mlrd. AQSH dollaridan 115 mlrd. AQSH dollariga, ya‘ni 3,9 martada o‘sgan. Inflyatsiya sur‘ati 2008-yildagi 7,84 foizdan 2019- yilda eng yuqori daraja – 15,2 foizgacha ko‘ratilgan va o‘tgan 2024-yil yakuniga kelib, 9,8 foizga tushgan. Bu davrda eksport hajmi 11,6 mlrd. AQSH dollaridan 27,3 mlrd. AQSH dollariga, ya‘ni 2,4 martaga, import hajmi 7,5 mlrd. AQSH dollaridan 40 mlrd. AQSH dollariga, ya‘ni 5,3 martaga, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy va boshqa investitsiyalar hajmi 1,8 mlrd. AQSH dollaridan 31,8 mlrd. AQSH dollariga, ya‘ni 17,7 martaga oshib, Davlat byudjeti 1,5 foiz profitsitdan 3,3 foiz defitsitga tushgan. Ushbu davr mobaynida so‘mning 1 AQSH dollariga nisbatan kursi 9,6 martaga oshgan. E‘tiborli tomoni, Yangi O‘zbekistonni barpo etish yo‘lida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar jarayonida ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida amalga oshirilayotgan loyihalarni moliyalashtirishda mamlakat tomonidan jalb etilayotgan tashqi qarz ko‘lamining oshib borishi Davlat byudjetida 2018-yildan boshlab defitsitning chuqurlashib borishi, tashqi savdoning erkinlashtirilishi natijasida eksport va import o‘rtasidagi manfiy saldoning o‘sib borishi yuzaga kelgan. Bular, o‘z navbatida, milliy valyuta kursining o‘shishiga ham o‘z ta‘sirini ko‘rsatgan. Biroq, YAIM hajmining, shuningdek, ayniqsa, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy va boshqa investitsiyalar hajmining sezilarli darajasi o‘shishi, samarali fiskal va monetar siyosatning o‘zaro uyg‘unligi ta‘minlanishi natijasida so‘mning chuqur qadrsizlanishining oldini olishga erishilgan. Buning amaliy davomi sifatida 2025-yilning 2-yarmida so‘mning AQSH dollariga nisbatan qadri, nafaqat, yil boshiga, balki, 2024-yil boshiga nisbatan ham o‘shishiga erishilayotganligini alohida ta‘kidlash joizdir. 1-2-jadvallarda keltirilgan ma‘lumotlar asosida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning korrelyatsion bog‘liqligi bo‘yicha amalga oshirilgan ekonometrik tahlillar asosida quyidagi natijalar hosil qilindi. Masalan, Davlat byudjeti defitsiti qarz mablag‘larini jalb olish orqali moliyalashtirilsa, u holda, valyuta kursining mustahkamlanishi (revalvatsiya) yuz beradi. Chunki, Hukumat byudjet defitsitini qoplash uchun davlat qimmatli qog‘ozlari (masalan, obligatsiyalar)ni chiqarishi mumkin. Bunday holatda, valyuta kursiga ta‘sirilar quyidagicha holatlar bilan yuz beradi:

- foiz stavkalarining oshishi ko‘rinishida. Bunda davlat obligatsiyalariga bo‘lgan talabni oshirish uchun Hukumat ularning daromadlilikini, ya‘ni foiz stavkalarini ko‘taradi. Bu milliy obligatsiyalarni xorijiy investorlar uchun jozibador qiladi;

- kapital oqimining kirib kelishi ko'rinishida. Bunda yuqori foiz stavkalaridan manfaatdor bo'lgan xorijiy investorlar o'z kapitallarini mamlakatga olib kirishadi. Natijada milliy valyutaga bo'lgan talab yanada oshadi;

- valyuta kursining mustahkamlanishi ko'rinishida. Bunda milliy valyutaga talabning o'sishi uning xorijiy valyutalarga nisbatan kursining mustahkamlanishiga olib keladi.

Biroq, bunday ssenariy, odatda, moliyaviy bozorlari rivojlangan, barqaror va kapital harakati erkin bo'lgan mamlakatlarga ko'proq xosdir.

Boshqa holatlar ham borki, unda byudjet defitsiti valyuta kursi tushishi (devalvatsiyasi), ya'ni milliy valyuta xarid qobiliyatining zaiflashishiga olib keladi:

- Hukumat defitsitni qoplash uchun Markaziy bankdan to'g'ridan-to'g'ri qarz olsa yoki pul emissiyasini amalga oshirsa, valyuta kursi tushishiga olib keluvchi iqtisodiyotda pul massasining o'sishi, talab keskin o'sishi oqibatida narxlar ko'tarilishi bilan bog'liq inflyatsiyaning tezlashishiga;

- oshgan byudjet defitsiti va pasaygan milliy valyuta kursi fonida investitsion muhitning jozibadorligi pasayib, investorlarning ishonchsizligi ortishiga, pirovardida, kapitallarning biznesdan, iqtisodiyotdan chiqib ketishiga – salbiy kutilmalar sababli, xorijiy va hatto mahalliy investorlar o'z aktivlarini milliy valyutadan xavfsizroq xorijiy valyutalarga o'tkazishni boshlashiga olib keladi.

Tahlil jarayonida ko'p omilli regression model qo'llanilishining natijalari quyidagicha ko'rinishga ega bo'ldi:

$$Y=5664,1+0,589*X_1+65,52*X_2+258,9*X_3+89,2*X_4-362,5*X_5-13,9*X_6-73,1*X_7$$

R^2 (R-kvadrat) = 0,941. Bu shuni anglatadiki, valyuta kursi o'zgarishining 94,1 foizi modelga kiritilgan omillar bilan izohlanadi. Bu modelning juda yuqori darajada ishonchli ekanligini ko'rsatadi.

F-testning statistik ahamiyati bo'yicha xulosa: modelning umumiy ahamiyati yuqori darajada ekanligi tasdiqlangan.

Koeffitsientlarning so'm kursiga ta'sirini o'rganish natijalari nisbiy va miqdoriy ko'rsatkichlar bo'yicha quyidagi talqindagi xulosalarni chiqarishga imkonini berdi:

1. Inflyatsiya (X_2) va Markaziy bank stavkasi (X_3) omillari ta'siri. Ushbu omillarning koeffitsientlari musbat bo'lib, bu ularning so'm kursiga to'g'ri bosim o'tkazishini ko'rsatadi. Inflyatsiya darajasining 1 foizga o'sishi so'm kursini o'rtacha 65,52 so'mga pasaytiradi (devalvatsiyaga olib keladi). Markaziy bank stavkasining oshishi esa kursning o'rtacha 258,9 so'mga pasayishi bilan bog'liq. Bu natijalar inflyatsiyaning so'm barqarorligiga eng katta salbiy ta'sir etuvchi omil ekanligini tasdiqlaydi.

2. Import (X_5) omili ta'siri. Import hajmining koeffitsienti manfiy bo'lib, bu importning 1 mlrd. AQSh dollariga oshishi so'm kursining o'rtacha 362,5 so'mga pasayishiga olib keladi (valyutaga bo'lgan talabning oshishi hisobiga). Bu so'm kursiga eng kuchli salbiy ta'sir etuvchi omillardan biridir.

3. Eksport (X4) omili ta'siri. Eksport hajmining koeffitsienti musbat bo'lsa-da, uning iqtisodiy talqini murakkab. Modelga kiritilgan eksport ma'lumotlari tarkibi, jumladan, oltin eksporti bu natijaga ta'sir qilgan bo'lishi mumkin. Ammo, iqtisodiyot nazariyasiga ko'ra, eksportning o'sishi so'm kursini mustahkamlashi kerak. Ehtimol, eksportning past darajada diversifikatsiya qilinganligi va oltin narxlarining o'zgaruvchanligi ushbu korrelyatsiyani noto'g'ri ko'rsatgan.

4. YAIM (X1) va Investitsiyalar (X6) omillari ta'siri. Ushbu omillarning koeffitsientlari ham musbat yoki manfiyligi aniq iqtisodiy talqinga mos kelmagan. Bu multikollinearlik (o'zaro kuchli bog'liqlik) yoki tahlil davridagi ma'lumotlarning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, investitsiyalarning 2017-yildan keyin keskin o'sishi bilan birga, valyuta kursining ham keskin pasayishi (erkinlashtirish sababli) bu natijaga ta'sir qilgan.

Olingan ekonometrik tahlil natijalari O'zbekiston milliy valyutasi bo'lgan so'mning barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan bir qator muammoli jihatlar ham mavjudligini ko'rsatdi. Ular jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Inflyatsiyaning hal qiluvchi roli yuqoriligi. Korrelyatsion va regression tahlillar inflyatsiya darajasining so'm qadriga ko'rsatayotgan eng kuchli va salbiy ta'sirini yaqqol tasdiqladi. Yuqori inflyatsiya ichki narxlarning o'sishiga olib keladi, bu esa milliy valyutaning xarid qobiliyatini seilari pasaytiradi. Iqtisodiyot nazariyasiga ko'ra, sotib olish qobiliyati pariteti (Purchasing Power Parity) mexanizmi ishga tushib, ichki va tashqi narxlar o'rtasidagi farqni kompensatsiya qilish uchun milliy valyuta qadrsizlanadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda inflyatsiyaning yuqoriligi Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasini bir necha bor oshirishga majbur qildi, bu esa, o'z navbatida, kredit resurslarining qimmatlashishiga va investitsiya faolligining pasayishiga olib keldi. Demak, so'm barqarorligini ta'minlashdagi asosiy muammo – bu inflyatsiyani jilovlash hisoblanadi. Regulyatorning inflyatsiyani maqsadli boshqarishga qaratilgan pul-kredit siyosatini samarali amalga oshirish ushbu muammoning asosiy yechimi hisoblanadi.

2. Tashqi savdodagi muammolar, xususan, importning dominant ta'siri va uning ta'siridagi tashqi savdo balansidagi salbiy natijalar. Tahlil natijalari import hajmining so'm kursiga ko'rsatayotgan juda kuchli salbiy ta'sirini ko'rsatib berdi. Importning o'sishi ichki bozorda xorijiy valyutaga bo'lgan talabni oshiradi, bu esa so'mning qadrsizlanishiga olib keladi. Ayni vaqtda, eksport hajmining so'm kursiga ta'siri kutilganidek yuqori emas. Buning bir nechta sabablari bor:

- eksportning salmoqli ulushni saqlab kelayotgan xom ashyoga yo'naltirilganligi. O'zbekiston eksportining asosiy qismi hanuz oltin, paxta, gaz va boshqa xom ashyolardan iborat bo'lib qolmoqda. Bu tovarlarga bo'lgan talab va narxlar jahon bozori kon'yunkturasiga bog'liq bo'lib, doimiy emas. Oltin narxidagi o'zgarishlar so'm kursi dinamikasiga katta ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillardagi jahon bozoridagi oltin narxidagi o'sishlar tashqi savdo balansidagi salbiy tafovutni qisqartirish maqsadiga ham bog'liq ravishda yuqori hajmdagi oltin eksporti amalga oshirilishiga sabab bo'lmoqda;

- importning diversifikatsiya qilinmaganligi. Mamlakatda iste'mol va investitsiya tovarlarining katta qismi import hisobiga qoplanadi. Ishlab chiqarish bazasining importga qaramligi import hajmini kamaytirish imkoniyatini cheklaydi;

- eksport va importning o'zaro bog'liqligi. Ko'p hollarda, eksport uchun zarur bo'lgan xom ashyo va uskunalarning o'zi import qilinadi. Bu esa eksportni oshirish bilan bir qatorda import hajmini ham oshirib, valyuta bozoriga ikki tomonlama bosim o'tkazadi;

- so'nggi yillarda importning eksportdan sezilarli tafovutlarda o'sib borishi tashqi savdo balansining salbiy natijalarini ham saqlab qolmoqda. Bu esa O'zbekistonning xalqaro iqtisodiy reytinglariga muayyan darajada o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi.

3. Investitsiyalar va YAIMlarning o'sishi va barqarorligi o'rtasidagi kompromiss. Tahlil natijalari YAIM va investitsiya hajmining so'm kursiga ijobiy ta'sirini aniq ko'rsatmadi. Buning sababi shuki, tezkor iqtisodiy o'sish va yirik investitsiya loyihalari, odatda, import hajmini keskin oshiradi (uskunalar, texnologiyalar, xom ashyo importi). Bu esa valyuta bozorida AQSH dollariga bo'lgan talabni oshirib, so'm kursini pasaytiradi. Shuning uchun, so'mning barqarorligini ta'minlash uchun iqtisodiy o'sishning sifatini yaxshilash va import o'rnini bosuvchi ishlab chiqarishga e'tibor qaratish muhim ahamiyatga ega.

4. Iqtisodiyotdagi institutsional muammolar. Makroiqtisodiy statistik ma'lumotlar 2017-yildan keyingi davrda so'm kursining keskin devalvatsiyasi kuzatilganligini tasdiqlaydi. Bu, eng avvalo, Hukumatning valyuta siyosatini liberallashtirish va qat'iy belgilangan kursdan voz kechish qarori, shuningdek, milliy valyutaning chet el valyutasiga nisbatan kursini belgilashda faqatgina bozor mexanizmlarini qo'llashga asoslanishi bilan bog'liq. Bu qaror uzoq muddatda ijobiy bo'lsa-da, qisqa muddatda inflyatsiya va valyuta kursining keskin o'sishiga sabab bo'ldi. Demak, valyuta siyosatini amalga oshirishning samarali mexanizmi va bozor ishtirokchilarining kutilmalarini boshqarish institutsional muammo bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, monetar siyosat vositalari valyuta kursi barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi va bu jarayon mehnat bozori dinamikasiga bevosita hamda bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, valyuta kursidagi keskin tebranishlar iqtisodiy faollikni pasaytirib, bandlik darajasining qisqarishiga va ishsizlikning ortishiga olib kelishi mumkin. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, foiz stavkasi, pul massasi va valyuta intervensiyalari kabi monetar instrumentlarning samarali qo'llanilishi valyuta kursining nisbatan barqarorligini ta'minlaydi. Bu esa o'z navbatida ishlab chiqarish hajmi, investitsion faollik va eksport-import operatsiyalariga ijobiy ta'sir ko'rsatib, mehnat bozori ko'rsatkichlarining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ekonometrik tahlillar natijalari valyuta kursi va mehnat bozori o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjudligini tasdiqladi. Ayniqsa, valyuta kursining qadrsizlanishi real

ish haqi darajasiga salbiy ta'sir etishi va mehnat bozori muvozanatini izdan chiqarishi mumkinligi aniqlandi. Natijalar asosida shunday xulosa qilish mumkinki, monetar siyosatni samarali yuritish orqali nafaqat moliyaviy barqarorlikni, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ham ta'minlash mumkin. Shu bois markaziy banklar tomonidan monetar instrumentlardan foydalanishda valyuta kursi va mehnat bozori o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda chuqurroq empirik tadqiqotlar olib borish, shuningdek, monetar siyosatning turli iqtisodiy sharoitlarda qo'llanish samaradorligini solishtirma tahlil qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bernanke B.S., Abel A.B. Macroeconomics. 7th ed. Harlow: Pearson Education, 2011. 656 p.
2. Mankiw N.G. Macroeconomics. 10th ed. New York: Worth Publishers, 2019. 608 p.
3. International Monetary Fund. World Economic Outlook. Washington, DC: International Monetary Fund, various years.
4. World Bank. World Development Report. Washington, DC: World Bank, various years.
5. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD Economic Outlook. Paris: OECD Publishing, various years.
6. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 12th ed. Harlow: Pearson Education, 2018. 720 p.
7. Dornbusch R., Fischer S., Startz R. Macroeconomics. 12th ed. New York: McGraw-Hill Education, 2014. 608 p.
8. Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.J. International Economics: Theory and Policy. 11th ed. Harlow: Pearson Education, 2018. 800 p.
9. Blanchard O. Macroeconomics. 8th ed. Harlow: Pearson Education, 2021. 608 p.

2026-yil, iyul. №7-son.

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №083688

**Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy**